

1.1. A NYELV

A **nyelv** az ember kognitív felszereltségének részeként olyan sajátos emberi tudás, amely a nyelvhasználathoz szükséges „elemkészlet és szabályrendszer együttes, szervesen összetartozó egésze” (SZILÁGYI N. 2004: 52). „[A] nyelvi tudás mint struktúra a nyelvelsajátítás eredménye” (TOLCSVAI NAGY 2013: 51). A nyelv rendszer és használat egysége, ezért a kettő a valóságban nem választható el egymástól, csupán munkahipotézisként.

„A” nyelv mint olyan nem, csupán elvonatkoztatásként létezik. Csak konkrét nyelvek vannak. Minden nyelv heterogén rendszer, s nyelvváltozatoknak az együttese. Minden élő nyelv folyamatosan, állandóan változik.

A nyelvek létezési dimenzióikhoz: időhöz, térhez és társadalomhoz kötöttek, azaz valamikor, valahol és az emberi nemhez kötöttek (tudnillik valamely emberi közösségben) éltek és élnek. Létezésüknek tehát **természeti-biológiai és társadalmi-kulturális** (egy szóval: biokulturális) **feltételei** vannak. Mindegyik feltétel – a beszélőkön keresztül – befolyással van életükre. Ám ember sincs nyelv nélkül: az ember az egyetlen létező, amelyre jellemző az a genetikailag kódolt képesség, hogy a tagolt beszédet el tudja sajátítani, hogy produkálni és megérteni is tudja. Az ember a nyelvnek azonban nemcsak kizárólagos birtokosa és használója, hanem alakítója, változtatója is. „A nyelvvel a beszélő ember nem tükrözi a világot, hanem fogalmakban és kultúrát alkotva leképezi, feldolgozza, értelmezi azt, miközben magát a nyelvet alakítja a feldolgozás részeként. A nyelv nem eszköz; a dióverő rúd, a kilincs eszköz, de nem a nyelv” (TOLCSVAI NAGY 2013: 12).

A **nyelvhasználat** kettős jelentésű: az ember nyelvi tudásának működtetését és a működtetés következményét, eredményét egyaránt jelenti (= „működtetés” és „mű”). A nyelvi tudás két, egymással szorosan összefüggő, szimbiózisban élő rész együttese. Az egyik: a **szerkesztéstudás** vagy nyelvi kompetencia a nyelvhasználat grammatikai helyességét biztosítja. (A *látom a házat* grammatikailag helyes, a *látok a könyvet* nem. Ezt a nyelvtani szabályt a beszélő nem írhatja felül.) A másik, a **közléstudás** vagy kommunikációs kompetencia az illendő, célravezető nyelvhasználat, a nyelvhasználati helyénvalóság normáinak az ismeretét és alkalmazási képességét jelenti. Ez utóbbiba tartoznak a beszélőknek a nyelvről való, általában vett nyelvi ismeretei, nyelvi attitűdjei s nyelvi ideológiai nézetei is. (Felnőttként köszönhetünk így: *helő, jó napot kívánok, kezét csókolom, Isten hozta*, mondhatjuk azt, hogy *kell* vagy *köll, nálam nagyobb* vagy *tőlem nagyobb*, a vá-

lasztás egyénfüggő. Az egyének közléstudási ismereteik szerint választanak ugyanis így vagy úgy a rendelkezésükre álló nyelvi változók közül.) A valóban sikeres nyelvi megnyilatkozások e szerint tehát nemcsak az adott nyelvváltozati helyenvalóság szabályainak, hanem a közlés helyénvalósága szociokulturális meghatározottságú kritériumainak is meg kell, hogy feleljenek. A nyelvi tudás kettős tartományra oszlása szoros összefüggésben van azzal a ténnyel, hogy az ember egyrészt biológiai-fiziológiai és kognitív meghatározottságú, másrészt pedig – társadalmi létezőként – szociális beágyazottságú lény. Ennek fényében természetes az is, hogy **a nyelvhasználat is kettős**, tudniillik a nyelvi rendszerbe és a társadalmi-művelődési környezetbe való **beágyazottságú**.

A nyelvhasználat nem célelvű, hanem célirányos tevékenység. Változásának legfőbb oka a beszélők – változó környezetük megszabta – aktuális nyelvi közlési és kommunikációs szükségleteinek a kielégítése. Ezért is mondjuk, hogy a nyelv esetében szigorúan véve nem fejlődésről, hanem változások folyamatáról célszerű beszélni. Illetőleg azt, hogy a nyelvtörténész számára a vizsgálandó nyelv nem lehet valamely ideális nyelvi rendszer, hanem időben és térben, társadalmilag és funkcionálisan tagolt s egymással többnyire kölcsönhatásban levő nyelvváltozatok együttese.